

Karol Nabiałek

 <https://orcid.org/0000-0002-6626-4071>

Uniwersytet Śląski w Katowicach

***Registrum hominum ius civile suscipientium*^{*}** **Rejestr przyjęć do prawa miejskiego Proszowic** **Uzupełnienie**

Registrum hominum ius civile suscipientium Records of the Freeman of the Town Proszowice Supplement

Abstrakt

Przedmiotem artykułu jest uzupełnienie wydania krytycznego wpisów przyjęć do prawa miejskiego Proszowic (Karol Nabiałek, *Registrum hominum ius civile susceptorum. Rejestr przyjęć do prawa miejskiego Proszowic z XV wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2018, 10 (14), s. 144–191). W Proszowicach nie prowadzono osobnej księgi dla wpisów dotyczących przyjęć do prawa miejskiego. Wpisy poświadczające przyjęcie nowych obywateli umieszczano

Abstract

The article constitutes a supplement to the critical edition of entries documenting admissions to the urban law of Proszowice (Karol Nabiałek, *Registrum hominum ius civile susceptorum. Rejestr przyjęć do prawa miejskiego Proszowic z XV wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, 2018, 10(14), pp. 144–191). In Proszowice, no separate book was maintained exclusively for recording admissions to urban law. Instead, entries confirming the acceptance of new freemen

^{*} W tytule edycji (zob. przyp. 1) zapisałem błędnie: *susceptorum*, tj. *participium perfecti passivi*, co wynika z niewłaściwego rozwiązania przeze mnie skrócenia wyrazu (w rękopisie jest zapis: *susc^m* – ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/166, s. 170). W uzupełnieniu edycji zdecydowałem się na wprowadzenie poprawki zgodnej z zasadami gramatycznymi – *participium praesentis activi: suscipientium*.

w księgach miejskich pomiędzy zapiskami związanymi z innymi sprawami – początkowo (co najmniej do 1456 roku) w księdze radzieckiej, a w drugiej połowie XV wieku w księgach ławniczych. Jest to rejestracja rozproszona. Wydanie wpisów wymagało wyszukania ich w treści księgi. Okazało się, że dotychczasowa kwerenda nie była kompletna. Późniejsze badania nad księgami miejskimi Proszowic pozwoliły odnaleźć 31 dalszych wpisów przyjęć do prawa miejskiego z lat: 1435, 1436, 1444, 1488, 1489, 1490, 1491, 1495, 1497, 1502, 1505, 1506, 1507. Dotąd znane poświadczenia nadania prawa miejskiego w Proszowicach pochodziły z XV wieku. W uzupełnieniu znalazło się 8 wpisów już z pierwszych lat XVI stulecia. Wpisy zostały wydane zgodnie z zasadami zaprezentowanymi i zastosowanymi w edycji, do której stanowią uzupełnienie.

Słowa kluczowe: miasto, mieszczanie, obywatele, rejestr, *ius civile*, prawo miejskie, Proszowice

(citizens) were incorporated into the town books among notes on various municipal matters. Initially, these were recorded in the council book and, from the latter half of the fifteenth century onward, in the bench court books. This dispersed method of registration resulted in a fragmented archival record. Consequently, the edition of these entries required their systematic identification within the municipal registers. It has since become evident that previous research was incomplete in scope. Further examination of the Proszowice town books has revealed 31 additional entries documenting admissions to municipal law, dated 1435, 1436, 1444, 1488, 1489, 1490, 1491, 1495, 1497, 1502, 1505, 1506, and 1507. Until now, all known attestations of the conferment of municipal law in Proszowice were confined to the fifteenth century. This supplement, however, includes eight newly identified entries from the early sixteenth century. The entries are presented in accordance with the editorial principles set forth and applied in the original edition to which this supplement relates.

Key words: town, burghers, citizens, register, *ius civile*, urban law, Proszowice

Wstęp

W 2018 roku wydałem wpisy potwierdzające nadanie prawa miejskiego w Proszowicach¹. Przedmiotem edycji były zapiski prowadzone w formie rozproszonej, tj. zamieszczane bez ustalonego porządku, w trzech najstarszych znanych księgach tego miasta – radzieckiej i dwóch ławniczych². Wydanie not poświadczających przyjęcie do prawa miejskiego wiązało się więc z ich

¹ K. Nabiałek, *Registrum hominum ius civile susceptorum. Rejestr przyjęć do prawa miejskiego Proszowic z XV wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2018, 10 (14), s. 144–191.

² Wydane wpisy, potwierdzające przyjęcie do prawa miejskiego, były wprowadzane nieregularnie pomiędzy wpisami dotyczącymi innych spraw w księdze radzieckiej z lat 1418–1456 (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/166) oraz w księdze ławniczej z lat 1451–1509 (tamże, sygn. 29/121/0/-/167). Obie księgi mają postać luźnych składek bez oprawy. Ponadto, wydane zostały wpisy prowadzone na wewnętrznej stronie oprawy trzeciej księgi miejskiej – ławniczej z lat 1474–1511 (tamże, sygn. 29/121/0/-/160).

wyszukaniem w treści ksiąg. Krótko po publikacji odnalazłem trzy wpisy z pierwszej połowy XV wieku (z lat 1435, 1436, 1444) pominięte w edycji, przy czym dwa z nich znajdują się na kartach oddzielonych od grupy składek księgi radzieckiej, przechowywanych w innej jednostce archiwalnej³. Te trzy zapiski wydałem w 2021 roku w aneksie do artykułu w tomie pokonferencyjnym *Editiones sine fine*⁴. Dalsze badania – moje oraz Doroty Żurek – nad księgami ławniczymi Proszowic wykazały, że wpisów było niestety więcej, niż pierwotnie odnalazłem⁵. Podczas przygotowywania edycji w 2018 roku popełniłem błąd, przyjmując za Feliksem Kiriakiem, że notowanie zapisek potwierdzających przyjęcie do prawa miejskiego w księgach ławniczych rozpoczęło się w Proszowicach od lat 90. XV wieku. Nie podjąłem wówczas kompleksowej kwerendy w całych księgach. Dla pominięć w edycji nie stanowi usprawiedliwienia brak staranności części pisarzy, którzy potwierdzenia nadania obywatelstwa notowali czasem w lakonicznej formie, „wciskając” wpis pomiędzy grupę zapisek dotyczących innych spraw, bez opatrzenia go nagłówkiem. Dopiero więc podjęta na nowo kwerenda, obejmująca lekturę pełnej zawartości wszystkich wpisów w obu księgach ławniczych, pozwoliła na odnalezienie w nich 28 zapisek nieznanych wcześniej, potwierdzających przyjęcia do prawa. Najstarsze z nich sięgają końca lat 80. XV stulecia (od 1488 roku), a 8 dotyczy już początku XVI wieku (1502, 1505, 1506, 1507). Jeden z wpisów wprowadzono do księgi ławniczej (oprawionej, w formie kodeksu), w której wcześniej potwierdzenia przyjęć do prawa stwierdzono jedynie na oprawie pergaminowej⁶.

³ W jednostce zawierającej różne dokumenty dotyczące Proszowic, głównie ekstrakty z ksiąg miejskich, zasadniczo z XVI–XVIII w., znajdują się 4 karty, które stanowią fragment zaginionych składek księgi radzieckiej, z wpisami z lat 1433–1436, 1438–1439 – tamże, sygn. 29/121/0/-/281, s. 251–258.

⁴ K. Nabiałek, *Edycja rozproszonych wpisów rejestrów przyjęć do prawa miejskiego na przykładzie Proszowic i Sieradza*, w: *Editiones sine fine*, t. 2, red. K. Kopiński, J. Tandecki, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2021, s. 58–59 (wydane zapiski oznaczone w nawiązaniu do numeracji w edycji jako nr. 47a, 47b, 74a).

⁵ Po przygotowaniu edycji odnalazłem w księgach ławniczych jeszcze 12 wpisów, przy czym jeden już z XVI w. (1502), por. *Rejestr przyjęć do prawa miejskiego w Sieradzu 1475–1539*, wyd. i oprac. K. Nabiałek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2024, s. XXXIV (wstęp, p. II). Dokładniejszą kwerendę w księdze ławniczej zachowanej w formie luźnych składek (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167) przeprowadziła Dorota Żurek, która w opisie katalogowym tej jednostki wskazała wpisy jeszcze na dalszych kartach księgi (s. 558, 559, 560, 563). Badaczka ta słusznie też zaznaczyła, że nie wszystkie zapiski z XV w. zostały uwzględnione w edycji. Zob. *Księgi miejskie z obszaru Królestwa Polskiego (do roku 1600)*. Katalog, oprac. zbiorowe, red. Z. Noga, B. Drzewiecki, Polskie Towarzystwo Historyczne, Księgarnia Akademicka, Warszawa–Kraków 2024, s. 756; wersja elektroniczna: <https://books.akademicka.pl/publishing/catalog/book/661> [dostęp: 14.04.2025].

⁶ ANK, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/160, s. 440. Edycja wpisów z wewnętrznej strony pergaminowej oprawy tej księgi zob. K. Nabiałek, *Registrum hominum...*, nr 140–151, 161–163, 171–182.

Wraz z 3 zapiskami z księgi radzieckiej daje to łącznie 31 wpisów, które są wydawane w niniejszym artykule.

Pominięcie w pierwotnej edycji tak dużej grupy zapisek wskazuje na problemy, jakie wiążą się z wydawaniem wpisów rozproszonych. Jednocześnie sytuacja ta uzmysławia pilną potrzebę systematycznego zinwentaryzowania oraz skatalogowania zachowanych ksiąg miejskich. Opracowany i wydany ostatnio katalog ksiąg miejskich ze względu na charakter tego wydawnictwa, moim zdaniem, nie wypełnia tego postulat⁷. Dobrze ilustruje to właśnie przykład Proszowic. Wprowadzie Dorota Żurek w opisie katalogowym księgi ławniczej zachowanej w formie luźnych składek odnalazła i wymieniła strony, na których znajdują się wpisy przyjęć do prawa miejskiego (choć też nie wszystkie), ale jednocześnie w katalogu zupełnie pominięto drugą prowadzoną równolegle księgę ławniczą tego miasta, w której znajdują się również zapiski *iuris civilis*⁸. Warto zatem potraktować opublikowany katalog i bazę danych jako punkt wyjścia do kompleksowego zinwentaryzowania wszystkich zachowanych ksiąg miejskich (także we fragmentach) – bez cezury czasowej, tj. do końca ich wytwarzania (do przełomu XVIII i XIX wieku). Ponawiam też zgłoszony już wcześniej postulat⁹, że z powodu rozproszenia wytworów kancelarii

⁷ Oprócz książki w formie papierowej i wersji cyfrowej opracowana została baza danych zawierająca tożsame informacje, por. *Opis ksiąg miejskich do końca XVI wieku*, <https://ksiegi-miejskie.pth.net.pl/> [dostęp: 14.04.2025]. Zob. A. Kozak, *Jak udostępniać szerszej publiczności późnośredniowieczne księgi sądowo-urzędowe? Kilka uwag na marginesie wydania najstarszej księgi ławniczej Koła z lat 1502–1544 z fragmentem księgi radzieckiej z lat 1480–1493 (Księga landwójtowsko-ławnicza Koła 1480–1544, oprac. Marcin Starzyński, Avalon, Kraków 2023, ss. 774)*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2024, 16 (20), s. 417.

⁸ ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/160. Dokładny opis rękopisu znajduje się w moim artykule, cytowanym zresztą w katalogu w opisach autorstwa Doroty Żurek (s. 755, 756) – K. Nabiałek, *Księgi miejskie Proszowic z XV–XVIII w. Studium kodykologiczne*, „Archeion” 2019, 120, s. 300–303. Wcześniej krótki opis rękopisu sporządziłem we wstępie do edycji przyjęć do prawa miejskiego, zob. Tenże, *Registrum hominum...*, s. 150–151. Warto zaznaczyć, że rękopis tej księgi jest niemal nieznany w literaturze. Cytowały go wcześniej jedynie Urszula Sowina i Agnieszka Bartoszewicz (U. Sowina, *Woda i ludzie w mieście późnośredniowiecznym i wczesnonowoczesnym. Ziemia polskie z Europą w tle*, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2009; A. Bartoszewicz, *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 101; Taż, *Urban Literacy in Late Medieval Poland*, Brepols Publishers, Turnhout 2017, s. 15, 82, 117, 125, 306, 420). Nie był on natomiast znany autorom dziejów Proszowic – Feliksowi Kyrkowi i Franciszkowi Leśniakowi – zob. F. Kyrk, *Dzieje Proszowic w epoce piastowskiej i jagiellońskiej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Historyczne” 1967, 3, s. 21–49; Tenże, *Miasto średniowieczne*, w: *Proszowice. Zarys dziejów do 1939 roku*, red. F. Kyrk, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, Kraków 2000, s. 47–91; F. Leśniak, *W okresie Polski szlacheckiej*, w: *Proszowice. Zarys dziejów...*, s. 115–146.

⁹ K. Nabiałek, *O potrzebie zinwentaryzowania i skatalogowania ksiąg miejskich. Na marginesie opracowania: Testamenty z ksiąg sądowych małych miast polskich do 1525 roku*. Oprac. Agnieszka Bartoszewicz, Krzysztof Mrozowski, Maciej Radomski, Katarzyna Warda.

miejskich inwentaryzację najlepiej prowadzić poprzez systematyczne kweryndy w poszczególnych kolekcjach archiwalnych, bibliotecznych, muzealnych i innych, także prywatnych (w miarę możliwości) – polskich i zagranicznych. Taki sposób poszukiwań daje szansę na stopniowe skompletowanie wszystkich rękopisów, a przynajmniej minimalizuje ryzyko pominięć. Efekty można by publikować w stworzonej już przez autorów elektronicznej bazie danych¹⁰, uzupełnianej wraz z pozyskiwaniem nowych informacji szczegółowych.

Chcąc jak najszybciej uzupełnić edycję opublikowaną już w otwartym dostępie¹¹, postanowiłem zebrać wszystkie odnalezione po 2018 roku wpisy i wydać je razem. Dotyczy to również trzech zapisków z pierwszej połowy XV wieku (1435, 1436, 1444), które już wcześniej zostały wydane jako aneks do artykułu¹². Chodzi o uniknięcie publikowania tych wpisów w kilku różnych miejscach, czyli powtórzenia pierwotnego ich rozproszenia w ewidencji kancelaryjnej.

Teksty zostały wydane zgodnie z zasadami zaprezentowanymi i zastosowanymi w edycji, do której stanowią uzupełnienie¹³. Zastosowane oznaczenie nawiązuje do numeracji w edycji – litera po cyfrze arabskiej wskazuje, że wpis powinien znaleźć się po adekwatnym numerze. Oznaczenie rąk pisarskich według wykazu zamieszczonego w pierwotnym wydaniu¹⁴.

Uzupełniona w niniejszej edycji grupa zapisków pozwala przesunąć znaną rejestrację przyjęć do prawa miejskiego Proszowic do początku XVI wieku. Wcześniej znane były jedynie wpisy z wieku XV. Dodano również zapiski z kilku lat, których zabrakło w edycji – 1435, 1436, 1488, 1489, 1490, 1491. Pojawiają się w nich też szczegóły dotyczące procedury nadania obywatelstwa, które wcześniej nie występowały. Chodzi mianowicie o potwierdzenie, że pomimo notowania przyjęć do prawa w księgach ławniczych sam akt dokonywany był nadal wobec rady (nr 189 z 1506 roku), a co najmniej od XVI wieku także wobec pospólstwa (nr 190 z 1507 roku). Ta ostatnia wzmianka zdaje się wskazywać na zwiększenie znaczenia zgromadzenia obywateli w ustroju miejskim. Wpisów dokonywano podczas sądów gajonych. Z formularza jednej wydanej już wcześniej zapiski z 1496 roku można wnioskować, że wymóg przyjmowania nowych obywateli na sądzie oraz rejestrowania potwierdzeń

Red. Agnieszka Bartoszewicz. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Semper, 2017, ss. 184, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2020, 12 (16), s. 356–359.

¹⁰ Zob. przyp. 7.

¹¹ https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/18967/1/Nabialek_Registrum_hominum.pdf; [https://sbc.org.pl/Content/425962/sredniowiecze_polskie_i_powszechne_10_\(14\).pdf](https://sbc.org.pl/Content/425962/sredniowiecze_polskie_i_powszechne_10_(14).pdf) [dostęp: 14.04.2025].

¹² Zob. przyp. 4.

¹³ K. Nabialek, *Registrum hominum...*, s. 156–158.

¹⁴ Tamże, s. 154 (tabela 1: „Wykaz rąk sporządzających wpisy do prawa miejskiego w Proszowicach”).

tych faktów w księgach ławniczych wprowadzono uchwałą miejską¹⁵. Odnalezione i wydawane w niniejszym artykule wpisy pozwalają przyjąć, że uchwała ta została podjęta pod koniec lat 80. XV wieku, najpewniej w 1488 roku, gdyż z tego roku pochodzi najstarsza znana zapiska odnosząca się do przyznania obywatelstwa, a później dalsze z kolejnych lat (1489–1497). Wypada przy tym podkreślić, że przed 1488 rokiem w obu księgach ławniczych nie ma wpisów dotyczących przyjęć do prawa miejskiego. Wydaje się, że mogło się to wiązać z podjętym przez pospólstwo ok. 1488 roku staraniem o uzyskanie kontroli nad działaniami rady i wywalczeniem dla ogółu obywateli większego wpływu na sprawy ogólnomiejskie. Hipoteza ta wymaga udowodnienia poprzez szczegółowe badania nad ustrojem Proszowic.

Można jednak stwierdzić, że na przełomie lat 40. i 50. XV wieku rejestrowano przyjęcia do prawa miejskiego tylko w księdze radzieckiej, a brak tych wpisów w zachowanych fragmentach ksiąg ławniczych¹⁶. Nie jest znany sposób rejestracji przyjęć do prawa miejskiego po 1507 roku. W księgach ławniczych z lat 1513–1588 nie odnalazłem tych zapissek. Być może więc w XVI wieku jednak zrezygnowano z rejestrowania obywateli w księgach ławy i powrócono do wpisywania ich w księgach rady.

Warto na koniec zaznaczyć, że praktyka notowania potwierdzeń nadania obywatelstwa w księgach ławniczych, stosowana w Proszowicach w latach 1488–1507, jest rozwiązaniem kancelaryjnym wyjątkowym. W miastach polskich podobny zwyczaj stwierdzono jeszcze tylko w Lesku oraz Limanowej¹⁷.

W uzupełnieniu edycji w odniesieniu do składania przysięgi został użyty wcześniej niestosowany czasownik *levare* (w formie imiesłowu *levando*). W sześciu kolejnych wpisach z 1489 roku pojawił się nietypowy rzeczownik oznaczający niewątpliwie przysięgę: *sacramentum*. W dwóch zapiskach rozbudowie ulega formularzowy opis zakresu posłuszeństwa różnym instancjom nowo przyjmowanego, wcześniej ograniczony głównie do rady i ogólnie miasta.

¹⁵ K. Nabiałek, *Registrum hominum...*, s. 180, nr 169: *iuxta laudum civitatis coram eodem iudicio bannitho*.

¹⁶ W zachowanych fragmentach ksiąg ławniczych z lat: 1449, 1450, 1451, 1452, 1454, nie odnalazłem żadnego wpisu dotyczącego przyjęcia do prawa miejskiego. Por. Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 440, k. 116–121v; ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 1–112.

¹⁷ A. Fastnacht, *Ludność miasta Leska w XV i XVI wieku*, „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1953, 4, s. 77–79, 88–95; *Rejestr przyjęć do prawa miejskiego w Sieradzu...*, s. XX (Limanowa), XXXV (Lesko). Informacja o notowaniu wpisów przyjęć do prawa w księdze ławniczej w Chrzanowie (Z. Wojas, *Chrzanów średniowieczny i nowożytny do połowy XVII w.*, w: *Chrzanów. Studia z dziejów miasta i regionu do roku 1939*, Muzeum [Chrzanów], Chrzanów 1998, s. 69) okazała się błędna, a wynikała z niewłaściwego rozpoznania księgi z lat 1550–1554 (dawna sygnatura ANKr: Dep. 39). Ostatnio Dorota Żurek stwierdziła, że nie jest to księga ławnicza, lecz radziecka, zob. *Księgi miejskie z obszaru...*, s. 43–44 (D. Żurek: Chrzanów), 390 (M. Gadocha: Limanowa).

We wpisie z 1488 roku określono, że nowy obywatel w przysiędze zobowiązuje się być posłusznym wobec: króla, starosty, wielkorządcy, podrzędczego, burmistrza, rajców oraz pospółstwa (nr 140a); z kolei w zapisce z 1507 roku zastosowano stopniowanie: winien być posłuszny przede wszystkim królowi, następnie tenutariuszowi, a wreszcie radzie, wójtowi, ławnikom oraz pospółstwu (nr 190). Nie wszystkie wydawane wpisy są w ścisłym znaczeniu poświadczeniami nadania obywatelstwa. Trzy z 1505 roku zawierają tę informację pośrednio, gdyż dotyczą złożonej przysięgi z tytułu przyjęcia prawa (nr 185, 187, 188). Najstarsza zapiska – z 1435 roku – stanowi zaś nietypowe połączenie potwierdzenia nadania prawa z listem dobrego urodzenia i dobrej sławy. Nie przedłożono jednak dokumentu, lecz zacytowano świadectwo szlachcica, który stawiał się osobiście przed sądem i poręczył za swojego włodarza (nr 47a).

W grupie uzupełnionych wpisów pojawiają się nowe miejscowości, z których pochodzili obywatele: Czarnocin – nr 140f, Gruszów – nr 47a, Gnizdowice – nr 140p, Koniusza – nr 140m, Książnice – nr 152a, Strzeżów – nr 159a, Żędownice (Rzędownice) – nr 140j. Przede wszystkim należy jednak wskazać na pierwszą osobę spoza Królestwa Polskiego, która przyjęła prawo miejskie Proszowic – przybysza z Litwy w 1489 roku (nr 140g). Przy kilku nowych obywatelach podano zawód lub specjalność. Byli to nienotowani wcześniej: bednarz (*doliator*) – nr 140i, młynarz (*molendinator*) – nr 140p, kramarz – nr 184; ponadto wzmiankowani już pojedynczo w poprzednio wydanych wpisach: dwaj krawcy – nr 47a, 47b, miecznik – nr 140h, ślusarz – nr 140l i tkacz – nr 140o.

Przy sposobności uzupełnienia edycji chciałbym dodać również informację z dokumentu, który nie był mi znany podczas przygotowania pierwotnego wydania. W statucie cechu kowali i powroźników z 1493 roku zaznaczono, że osoba, która ubiega się o przyjęcie do cechu na mistrza, jest nie tylko zobowiązana do wylegitymowania się świadectwem prawego pochodzenia oraz kwalifikacji rzemieślniczych, ale także winna przyjąć prawo miejskie¹⁸.

Badania nad Proszowicami pozwoliły też na identyfikację osoby sporządzającej wpisy w księdze ławniczej, oznaczonej w wykazie jako ręka nr 21¹⁹. Był to Jan Wielopolski, syn Macieja *de Wyelopole* (miejscowość niezidentyfikowana), student Uniwersytetu Krakowskiego, wpisany w 1477 roku, który w 1488 roku uzyskał stopień bakałarza sztuk. Pisarzem miejskim Proszowic był przez 5 lat – od 26 sierpnia 1491 roku do 8 lipca 1496 roku²⁰. W niniejszym

¹⁸ Muzeum Ziemi Miechowskiej, dokument o sygn. MZM/P/3: „Quicunque voluerit effici magister in eadem Proschovicze de quolibet artificio prehabito, talis principaliter litteras sue conservacionis et artificii ostendat, demum ius civile suscipere tenebitur”.

¹⁹ K. Nabiałek, *Registrum hominum...*, s. 154 (tabela 1: „Wykaz rąk sporządzających wpisy do prawa miejskiego w Proszowicach”).

²⁰ K. Nabiałek, *Księgi korporacji rzemieślniczych Proszowic z XV wieku. Przyczynek do badań nad piśmiennictwem miejskim w średniowieczu*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2021, 13 (17), s. 107.

uzupełnieniu edycji wpisy jego ręki pochodzą z 1495 roku (zapiski: 152a, 159a, 159b).

Dzięki uzupełnieniu wcześniej wydanej grupy 182 wpisów o 31 dalszych skompletowano w sumie 213 zapisek. W 31 wpisach wydawanych w niniejszym artykule przyjęto łącznie 33 osoby, gdyż w zapisce nr 183 (z 1502 roku) nadano obywatelstwo 3 osobom. Uzupełnienie edycji gromadzi teksty z czterech jednostek archiwalnych. Stanowi to dobrą ilustrację trudności, jakie wiążą się z wydawaniem rejestracji rozproszonej²¹. Liczne pominięcia nie powinny jednak prowadzić do zaniechania wydawania ekscerpowanych wpisów, lecz wpłynąć na większą uwagę przy prowadzeniu kwerend.

²¹ Również w edycji wpisów przyjęć do prawa Sieradza z jednej tylko księgi radzieckiej pominąłem dwa wpisy z 1482 r. (AGAD, Księgi miejskie Sieradz, sygn. 1/148/0/-/2 (dawna sygn. Sieradz 2), k. 10). Zob. *Rejestr przyjęć do prawa miejskiego w Sieradzu...*, s. 2.

Edycja

Registrum hominum ius civile suscipientium. *Rejestr przyjęć do prawa miejskiego Proszowic. Uzupełnienie.*

Wpisy wprowadzane do ksiąg miejskich Proszowic z lat: 1435, 1436, 1444, 1488, 1489, 1490, 1491, 1495, 1497, 1502, 1505, 1506, 1507.

Oryginały (dalej R): Archiwum Narodowe w Krakowie, Variae civitates et villae, sygn. 29/121/0/-/160, s. 440; sygn. 29/121/0/-/166, s. 66; sygn. 29/121/0/-/167, s. 216, 226, 227, 231, 234, nienumerowana przed s. 237, 254, 264, 265, 325, 337, 339, 394, 463, 558, 559, 560, 563, 585; sygn. 29/121/0/-/281, s. 352, 353.

[ANKr, *Variae civitates et villae*, 29/121/0/-/281]

[1435]

[s. 352]

47a. ^aItem ante nos consules ^bSymone Lassek, Mathia Chrøsth, Petro Radzim, Thossone^c, dominico die, in quo decantatur “Salus populi”, ante festum Symonis et Jude apostolorum [23 X], in domo Mathie Chrøsth, veniens dominus Carwaczina heres de Krussow^d, recomendans Stanislaum sartorem procuratorem suum, fassus est pro eo dicens, quod: “iste homo mansit apud me duodecim annis et nichil mali se^d scio ad ipsum. Ideo digneum [s] sibi dare ius civile et recipere ipsum in suam communitatem et societatem et si aliquis inculparet ipsum ego volo stare pro eo”. Ideo nos adhesimus sibi et eidem Stanislao ius civile dedimus sub anno Domini M^o CCCC^o XXX° <V^{oe}>^e [1435].

^{a-f} wpis sporządzony ręką 7, podobnie jak wpis następny (nr 47b);

^{b-c} w R imiona podane błędnie w Abl. zamiast w Acc.;

^d wyraz słabo czytelny, zatarty atramentem;

^e nadpisane nad XXX, po znaku wstawienia,

[1436]

[s. 353]

47b. ^aItem nota. Cum sedimus simul, die dominico in domo Radzim, circa nos consules Radzim, Mathia^b Chrøsth et Thossone^b et aliis, veniens Mathias sartor de Wronin², accepit ius civile. Hec acta sunt sub anno Domini M^o CCCC^o XXXVI° [1436] etc.^c

^{a-c} wpis sporządzony ręką 7, podobnie jak wpis poprzedni (nr 47a);

^b w R błędnie w Abl. zamiast w Acc.,

[ANKr, *Variae civitates et villae*, 29/121/0/-/166]

[s. 66]

[1444]

74a. ||^aSbyszek||. Coram nobis consulibus Thosz, Lorek, Symone Dulka, Johanni^b Skowronek veniens Sbyszek³, suscepit ius civile, dominico die qua cantatur “Exurge quare”^{a-c} [16 II 1444⁴].

^{a-c} wpis sporządzony ręką II;

^b tak R zamiast Johanne,

[ANKr, *Variae civitates et villae*, 29/121/0/-/167]

[1488]

[s. 216]

140a. ||Nicolaus Stayany||. Veniens iudicium in bannitum [II VII⁵] Nicolaus Stayany⁶, suscepit ius civile et in hoc iuravit, se esse fidelem regie mayestati [s], capitaneo, procuratori, viceprocuratori, preconsuli, consulibus, totique^a communitati.

^a tak R zamiast: toteque,

[1489]

[s. 226]

140b. [22 I⁷] Albertus nacione de Czeszow⁸, ex patre Abrahan [s] et Dorothea matre natus, ius nostrum, tacto corporali sacramento, suscepit.

140c. [22 I⁹] Johannes de Brzeszyny¹⁰, ex patre Paulo et Katherina matre natus, ius nostrum, tacto corporali sacramento, suscepit.

140d. [22 I¹¹] Stanislaus dictus Gyødral nacione ex Przesbor^{a12} villa, ex Nicolao patre et Katherina matre natus, ius nostrum civile, tacto corporali sacramento, suscepit.

^a odczyt niepewny, zwłaszcza trzech ostatnich liter,

140e. [22 I¹³] Andreas nacione de Chorøszicze¹⁴ villa, ex Byenasch patre et Sthachna matre natus, ius nostrum^a civitatis, tacto corporali sacramento, suscepit.

^a w R jest: nrm ze znakiem ściągnięcia, zamiast: nostre,

140f. [22 I¹⁵] Item Nicolaus Baryczka [nacione^a] ex Czarnoczin¹⁶, ex Johanne patre et Dorothea matre [natus^a], ius civitatis nostre, tacto corporali sacramento, suscepit.

^a brak w R,

[s. 227]

140g. [22 I¹⁷] Item Mathias^a [?] Lithuanus nacione de Daszylische^{b18} [?], ex Stanislao patre et Zophia matre [natus^c], ius civitatis nostre, tacto corporali sacramento, suscepit.

^a niepewny odczyt trzech pierwszych liter ze względu na specyficzny kształt;

^b niepewny odczyt nazwy, zwłaszcza liter pierwszej oraz trzeciej i czwartej ze względu na specyficzny kształt; może: dakylische [?];

^c brak w R,

[ANKr, *Variae civitates et villae*, 29/121/0-/160]

[s. 440]

140h. [6 II¹⁹] Mathias alias Matheas^a [?] gladiator ius nostrum civile suscepit, iuramento corporali prestito.

^a odczyt niepewny, jest zapis: Mathea ze znakiem skrócenia,

[ANKr, *Variae civitates et villae*, 29/121/0-/167]

[s. 231]

140i. [20 II²⁰] Albertus doliator ius nostrum civile suscepit.

[s. 234]

140j. [29 V²¹] Johannes Rachwalovicz de Rødovicze²², ex Stephano et Margaretha parantibus [s], ius nostrum civile suscepit.

[s. nienumerowana przed s. 237]

140k. Veniens nostrum ad iudicium bannitum [II IX²³] Jacobus Horda recognovit se ius civitatis suscepisse.

140l. Nostro in iudicio bannito [II IX²⁴] Nicolaus Scopek serifa-ber suscepit ius civitatis.

[1490]

[s. 254]

140m. ||Johannes de Convszha²⁵||. Johannes Marszalek²⁶ suscepit ius civitatis in eodem iudicio bannito [I9 XI²⁷], iuramentum faciens.

[1491]

[s. 264]

140n. [I5 IV²⁸] ||Venceslaus||. Veniens Venceslaus de Zydlyszky^{a29} [?], facto iuramento, ius civitatis iuxta consuetudinem [s] fecit et suscepit.

^a odczyt niepewny, druga litera poprawiona i wpisana niewyraźnie,

140o. ||Andreas||. Andreas textor suscepit ius civitatis in eodem iudicio bannito [15 IV³⁰], faciens iuramentum sufficiens.

[s. 265]

140p. Simon de Gnyasdowycze³¹ molendinator {^{a-a}} ius civitatis suscepit in eodem iudicio [29 IV³²].

^{a-a} skreślone tym samym atramentem: debet,

[1495]

[s. 325]

152a. [9 I³³] ||^a-Mathias Kzyansnycze||. Mathias de Kzyansznycze³⁴ ius civile suscepit et fecit iuramentum corporale fidelitatem servare civitati in omnibus et singulis negociis civilibus^b.

^{a-b} wpis ręki 21, pisarza miejskiego Jana Wielopolskiego,

[s. 337]

159a. [12 VI³⁵] ||^a-Jacobus de Strzezow³⁶|| ius civile suscepit et debet esse civitati obsequens^b.

^{a-b} wpis ręki 21 z wykazu rąk pisarskich, pisarza miejskiego Jana Wielopolskiego,

[s. 339]

159b. ||^a-Stanislaus vir Spytharskyey³⁷||. Scultetus de Prandoczyn³⁸ circumspetus Stanislaus ius civile suscepit et fecit iuramentum corporale, quia debet servare fidelitatem civitati totique^b communitati in omnibus et singulis rebus, compromisit et libere vovit in eodem iudicio bannitho [10 VII³⁹] et iura civilia firmiter tenere unacum omnibus civibus, nullo pacto exorbitando ab ipsorum consorcio^c.

^{a-c} wpis ręki 21 z wykazu rąk pisarskich, pisarza miejskiego Jana Wielopolskiego;

^b tak R zamiast: toteque,

[1497]

[s. 394]

173a. Johannes Radaszek de Skarbimiria⁴⁰ suscepit ius civile, mediante iuramento corporali compromisitque fidelitatem toti^a civitati servare, anno Domini 1497, die supra descripto [3 XI⁴¹].

^a tak R zamiast: tote,

[1502]

[s. 463]

183. In eodem iudicio bannito [22 IV⁴²] Johannes Czyaski, Jacob Calibaba^a et Maczek Czwyc susceperunt ius civile, promittentes esse fdeles civitati.

^a druga litera poprawiona tym samym atramentem; odczyt szóstej litery niepewny, może trzeba czytać: Calibuba,

184. Paulus c r a m a r z coram eodem iudicio bannito [22 IV⁴³] suscepit ius civile, promittens iuramneto esse fidelis civitati.

[1505]

[s. 558]

185. ||Gener Panek, videlicet Skowronek Johannes, iuramentum pro suscepcione iuris civilis||. In eodem iudicio bannito magno legali exposito [12 IX⁴⁴] Johannes Skowronek gener Panek⁴⁵ iuramentum [fecit^a] pro suscepcione iuris civilis, eodem die quo supra [12 IX], esse fidelis regi et civitati.

^a brak w R,

186. ||Fortunka civile ius suscepit||. In eodem iudicio bannito [12 IX⁴⁶] Albertus Fortunka suscepit ius civile, iuramentum {^{a-a}} levando, esse fidelis regi et civitati.

^{a-a} skreślone tym samym atramentem: len [?],

[s. 559]

187. [12 IX⁴⁷] ||Gener Barthkovycze^a [?] ius suscepit||. Item Stanislaus gener Pospolythey Barthkovey⁴⁸ levavit iuramentum pro suscepcione iuris civilis.

^a końcówka wyrazu zatarta, odczyt niepewny,

[s. 560]

188. ||Biczek Alexius civilis iuris suscepicio||. In eodem iure [19 IX⁴⁹] Alexius Byczek ius^a levavit pro suscepcione iuris civilis die eodem.

^a tak R zamiast: iuramentum,

[1506]

[s. 563]

189. [9 I⁵⁰] ||Szymek||. Szymek de Szyedlecz⁵¹, Nicolai filius ex ibidem, suscepit ius civile in conspectu omnium consulorum et

tocius consilii, ^a-ita quia^b debet esse fidelis in omnibus factibus civilibus etc.

^{a-b} zapis rozdzielny ze skrótem na quia, choć powinno być raczej łącznie i skrót na que: itaque,

[1507]

[s. 585]

190. ||Ius civile Dobeslai Koszlowsky||. Ad idem iudicium [16 IV⁵²] veniens Dobeslaus Koszlowsky³, libera voluntate, non coactus nec compulsus, coram toto consulatu et communitate suscepit ius civile et iuramentum corporale fecit, quod debet esse fidelis in omnibus primum^a regie maiestati, postea domino tenentario et deinde toto consulatu, advocato, iuratis et toti^b communitati nostre civitatis.

^a jest zapis: pm ze znakiem skrócenia;

^b tak R zamiast: tote.

¹ Gruszów, wieś w województwie krakowskim, powiat proszowicki, parafia Wrocimowice, ok. 8 km na północny zachód od Proszowic. Za identyfikacją, pomimo zepsucia nazwy miejscowej, przemawia przydomek dziedzica wsi – chodzi tu zapewne o Piotra Karwacjana herbu Zadora, syna Dzierśława Karwacjana Młodszego z Gorlic, który od 1435 r. objął jako swą odrębną część wsie Gruszów i Imbramowice. Stanisław, władca w Gruszowie, jest potwierdzony w latach 1433–1434. Zob. F. Sikora, *Gruszów*, w: SHGKr, cz. 2, s. 105–106; K. Nabiałek, *Edycja rozproszonych wpisów rejestrów przyjęć do prawa miejskiego na przykładzie Proszowic i Sieradza*, w: *Editiones sine fine*, t. 2, red. K. Kopiński, J. Tandecki, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2021, s. 58.

² Wronin, wieś w województwie krakowskim, parafia Czulice, ok. 9 km na południowy zachód od Proszowic. Zob. *Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku*, oprac. zbiorowe, cz. 2: *Komentarz. Indeksy*, red. H. Rutkowski, Polska Akademia Nauk Instytut Historii, Neriton, Warszawa 2008 (Atlas Historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, t. 1), s. 285.

³ Zbyszek zapewne jest tożsamy ze Zbyszkim (*Sbyszkonom de Żyrkowycze familiarem domini Strzeleczyzky*), którego dotyczy wpis datowany *feria quinta ipso die sancti Gregorii anno Domini M^o CCCC^o XLIII°* [12 III 1444], sporządzony tą samą ręką i tym samym kolorem atramentu jak wpis przyjęcia do prawa miejskiego. We wpisie tym rajca Lorek skwitował Zbyszkę z 28 grzywien, tj. należności za pół domu, które tenże za zgodą żony Stachny mu wypłacił (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/166, s. 148). Zbyszek przybył więc z Żyrkowic (dziś Żerkowice), wsi położonej w województwie krakowskim, powiecie proszowickim, parafia Żębocin, ok. 6 km na południowy wschód od Proszowic. Zob. *Województwo krakowskie...*, s. 288. Być może że Zbyszkim z Żyrkowic tożsamy był wzmiankowany w księdze radzieckiej we wpisie z 9 czerwca 1447 r. ławnik proszowicki Zbyszek (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/166, s. 187). Zob. K. Nabiałek, *Edycja rozproszonych...*, s. 59.

⁴ Datacja roczna wpisu przyjęta według datacji wpisów pisarza nr 11 (K. Nabiałek, *Registrum hominum ius civile susceptorum. Rejestr przyjęć do prawa miejskiego Proszowic z XV wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2018, 10 (14), s. 154), którego wszystkie datowane wpisy pochodzą z 1444 r., w tym dwa z datą dzienną wpisu *iuris civilis: dominico die qua cantatur „Exurge quare”* (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/166, s. 93, 146–148); wpis tej ręki dotyczący Zbyszka z Żyrkowic jest również z 1444 r. – zob. przyp. 3.

⁵ Wpis na sądzie wyłożonym (*iudicium parwm*) *feria sexta ante Margarete* 1488 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 216).

⁶ W księdze ławniczej występuje też nazwisko w formie Stawany (tamże, s. 260).

⁷ Wpis na sądzie wielkim (*iudicium generale*) *feria sexta post festum sancti Vincenti* 1489 r., bezpośrednio po nagłówku (tamże, s. 226).

⁸ Zapewne Czusów, wieś w województwie krakowskim, parafia Pałecznicza, ok. 8 km na północny wschód od Proszowic. Zob. Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Czusów*, w: SHGKr, cz. 1, s. 479–481.

⁹ Wpis po dacie sądu wielkiego jak w nr 140b (zob. przyp. 7).

¹⁰ Identyfikacja niejednoznaczna. Prawdopodobnie chodzi o Brzeziny. W XVI w. w województwie sandomierskim były cztery wsie o tej nazwie, w powiatach: wiślickim, pilźnieńskim, chęcińskim i stężyckim. Od XIV w. poświadczona jest wieś Brzeziny w województwie krakowskim, powiecie czchowskim. Może też chodzić o miasto Brzeziny w województwie łęczyckim. Zob. F. Sikora, *Brzeziny*, w: SHGKr, cz. 1, s. 248–249; *Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku*, oprac. zbiorowe, cz. 2: *Komentarz. Indeksy*, red. W. Pałucki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993 (Atlas Historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, t. 2), s. 135; *Województwo sieradzkie i województwo łęczyckie w drugiej połowie XVI wieku*, oprac. zbiorowe, cz. 2: *Komentarz. Indeksy*, red. H. Rutkowski, Wydawnictwo Instytutu Historii PAN, Warszawa 1998 (Atlas Historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, t. 5), s. 108.

¹¹ Wpis po dacie sądu wielkiego jak w nr 140b (zob. przyp. 7).

¹² Miejscowość niezidentyfikowana. Może to zepsuta nazwa wsi Przewody (dziś Przewody) w województwie krakowskim, parafia Kościelec, ok. 4,5 km na wschód od Proszowic. Zob. *Województwo krakowskie...*, s. 275.

¹³ Wpis po dacie sądu wielkiego jak w nr 140b (zob. przyp. 7).

¹⁴ Chorążyce, wieś w województwie krakowskim, parafia Koniusza, ok. 5 km na północny zachód od Proszowic. Zob. F. Sikora, *Chorążyce*, w: SHGKr, cz. 1, s. 359–360.

¹⁵ Wpis po dacie sądu wielkiego jak w nr 140b (zob. przyp. 7).

¹⁶ Prawdopodobnie Czarnocin, wieś w województwie sandomierskim, powiat wiślicki, parafia Czarnocin, ok. 25 km na północny wschód od Proszowic. Zob. *Województwo sandomierskie...*, s. 137.

¹⁷ Wpis po dacie sądu wielkiego jak w nr 140b (zob. przyp. 7).

¹⁸ Miejscowość niezidentyfikowana ze względu na niepewny odczyt.

¹⁹ Wpis bezpośrednio po nagłówku sądu wyłożonego (*iudicium particulare*), bez daty dziennej. Data poprzedniego sądu to 23 stycznia 1489 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/160, s. 439), a kolejnego 20 lutego 1489 r. (tamże, s. 442). W równolegle prowadzonej księdze ławniczej oznaczono datę dzienną tego sądu na *feria sexta ipso die sancte Dorothee* (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 229).

²⁰ Wpis na sądzie wyłożonym (*iudicium particulare*) *feria sexta post festum sancti Valentini* (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 230).

²¹ Wpis na sądzie wyłożonym (*iudicium particulare*) *feria sexta post Ascensionem* (tamże).

²² Prawdopodobnie wieś Żędowice, dziś Rzędowice, parafia Koniusza, ok. 4 km na północny zachód od Proszowic, albo wieś Żędowice, dziś Rzędowice w powiecie ksiąskim, parafia Książ Wielki, ok. 35 km na północny zachód od Proszowic. Zob. *Województwo krakowskie...*, s. 277, 288.

²³ Wpis na sądzie wielkim (*iudicium magnum*) *feria sexta proxima post festum sacre [s] Marie Nativitatis* 1489 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, strona nie-numerowana przed s. 237).

²⁴ Wpis na sądzie wielkim, bezpośrednio po poprzednim (nr 140k) – zob. przyp. 23.

²⁵ Koniusza, wieś w województwie krakowskim, parafia Koniusza, ok. 5 km na południowy zachód od Proszowic. Zob. Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Koniusza*, w: SHGKr, cz. 2, s. 747–749.

²⁶ Być może Jan Marszałek jest tożsamy z Marszałkiem, bratem Jakuba Marszałka, którego niedatowany wpis przyjęcia do prawa został wydany (K. Nabiałek, *Registrum hominum...*, nr 180).

²⁷ Wpis na sądzie *feria sexta in die Elizabeth sancte* (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 253).

²⁸ Wpis bezpośrednio po nagłówku sądu sprawowanego *feria sexta post Conductum Pasce* 1491 r. (tamże, s. 264).

²⁹ Miejscowość niezidentyfikowana ze względu na niepewny odczyt. Być może to antroponim.

³⁰ Wpis bezpośrednio po poprzednim (nr 140n), na tym samym sądzie – zob. przyp. 28.

³¹ Gniazdowice, wieś w województwie krakowskim, parafia Proszowice, ok. 2–3 km na północny zachód od Proszowic. Wcześniej część wsi Makocice – Makocie Małe, Makocice Gniazdowice. Zob. Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Gniazdowice*, w: SHGKr, cz. 1, s. 757–759; A. Marzec, W. Bukowski, *Makocice*, w: SHGKr, cz. 4, s. 22, 36; Ciż, *Makocice Gniazdowice*, w: SHGKr, cz. 4, s. 36–43.

³² Wpis na sądzie wielkim (*iudicium magnum*) *feria sexta ante festum Philipi et Jacobi apostolorum* 1491 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 265).

³³ Wpis na sądzie z daty *feria sexta proxima post Epiphaniarum* 1495 r. (tamże, s. 325).

³⁴ Książnice – identyfikacja niejednoznaczna. Prawdopodobnie chodzi o jedną ze wsi w województwie krakowskim – w powiecie proszowickim: Książnice Wielkie, parafia Książnice Wielkie, ok. 3 km na południowy zachód od Koszyc, lub Książnice Małe, parafia Książnice Wielkie, ok. 3 km na północny zachód od Koszyc. Zob. Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Książnice Małe*, w: SHGKr, cz. 3, s. 326–327; Taż, *Książnice Wielkie*, w: SHGKr, cz. 3, s. 327.

³⁵ Wpis na sądzie wyłożonym (*iudicium particulare*) *feria sexta proxima ante [festum] sancte Trinitatis* 1495 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 336).

³⁶ Prawdopodobnie Strzeżów, dziś Strzeżów Pierwszy, wieś w województwie krakowskim, powiat ksiąski, parafia Miechów, ok. 30 km na północny zachód od Proszowic. Zob. *Województwo krakowskie...*, s. 280.

³⁷ Być może Spitarska była wdową po Spitarskim (Spitarsky), wymienionym w niedatowanym (prawdopodobnie z ostatniej ćwierci XV w.) wykazie bractwa krawców Proszowic. Zob. K. Nabiałek, *Księgi korporacji rzemieślniczych Proszowic z XV wieku. Przyczynek do badań nad piśmiennictwem miejskim w średniowieczu*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2021, 13 (17), s. 124 (Aneks 2, nr 42).

³⁸ Prandocin, wieś w województwie krakowskim, parafia Prandocin, ok. 18 km na północny zachód od Proszowic. Zob. *Województwo krakowskie...*, s. 274.

³⁹ Wpis na sądzie wyłożonym (*iudicium particulare*) *feria sexta proxima ante Margarethe festum* 1495 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 338).

⁴⁰ Skarbimierz (dziś Skalbmierz), miasto w województwie krakowskim, ok. 17 km na północny wschód od Proszowic. Zob. *Województwo krakowskie...*, s. 278.

⁴¹ Wpis na sądzie *feria sexta post [festum] Omnium Sanctorum* 1497 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 394).

⁴² Wpis bezpośrednio po nagłówku sądu wielkiego (*iudicium magnum*) *feria sexta ante [festum] Adalberti* 1502 r. (tamże, s. 463).

⁴³ Wpis na sądzie wielkim jak w nr 183 – zob. przyp. 42.

⁴⁴ Wpis na sądzie wielkim (*iudicium magnum*) *feria sexta proxima ante [festum] Exaltationis sancte Crucis, sub anno a natali Domini 1505* (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 558).

⁴⁵ Może tożsamy ze Stanisławem Pankiem, rajcą proszowickim w 1488 r. (tamże, s. 207).

⁴⁶ Wpis na sądzie wielkim jak w nr 185 – zob. przyp. 44.

⁴⁷ Wpis bezpośrednio po poprzednim (nr 186), po tej samej dacie sądu wielkiego – zob. przyp. 44.

⁴⁸ Wdowa Pospolita (*Poszpolytha*) Bartkowa jest wzmiankowana we wpisie z 1492 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 283); prawdopodobnie była to wdowa po Bartku Pospolitym (*Posthtolythy*), poświadczonym w 1475 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/160, s. 35); we wpisie z 1494 r. występuje Katarzyna *Poszpolyttha* (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 315).

⁴⁹ Wpis po dacie sądu wyłożonego (*iudicium particulare*) *feria sexta post [festum] Exaltationis Crucis* 1505 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 560).

⁵⁰ Wpis po dacie sądu wyłożonego (*iudicium particulare*) *feria sexta post festum Epiphaniae anno 1506* (tamże, s. 563).

⁵¹ Identyfikacja niejednoznaczna – nazwa niewyróżniająca się. Może wieś Siedlec, dziś Sielec Biskupi, w powiecie proszowickim, parafia Skalbmierz, ok. 15 km na północny wschód od Proszowic. Zob. *Województwo krakowskie...*, s. 277.

⁵² Pierwszy wpis po dacie sądu wyłożonego (*iudicium particulare*) *feria sexta proxima post Conductum Pasce* 1507 r. (ANKr, *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/167, s. 585).

⁵³ Antroponim może wskazywać, że pochodził on z wsi Kozłów w województwie krakowskim, powiecie ksiąskim, parafia Kozłów, ok. 40 km na północny zachód od Proszowic. Zob. F. Sikora, *Kozłów*, w: SHGKr, cz. 3, s. 93.

Skorowidz miejscowości, z których pochodzą osoby przyjęte do prawa miejskiego w Proszowicach (odsyłacze do numerów zapisek)

Brzeszyny – 140c

Chorażyce (*Chorōszicze*) – 140e

Convszha – 140m

Czarnocin (*Czarnoczin*) – 140f

Czuszów (*Czeszow*) – 140b

Daszylysze? (*Dakyłysze?*) – 140g

Gniazdowice (*Gnyasadowycze*) – 140p

Gruszów (*Krussow*) – 47a

Koniusza (*Convszha*) – 140m

Krussow – 47a

Książnice (*Kzyansnycze, Kzyansznycze*) – 152a

Prandocin (*Prandoczyn*) – 159b

Przesbor – 140d

Rødovicze – 140j

Siedlec (*Szyedlec*) – 189

Skarbimierz (*Skarbimiria*, dziś Skalbmierz) – 173a

Strzeżów (*Strzezow*) – 159a

Szyedlecz – 189

Wronin – 47b

Zydlyszky? – 140n

Żędowice (*Rodowicze*, dziś Rzędowice) – 140j

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie: Księgi miejskie Sieradz, sygn. 1/148/0/-/2 (dawna sygn. Sieradz 2).

Archiwum Narodowe w Krakowie: *Variae civitates et villae*, sygn. 29/121/0/-/160, 29/121/0/-/161, 29/121/0/-/166, 29/121/0/-/167, 29/121/0/-/281.

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie: rkps 440.

Muzeum Ziemi Miechowskiej: dokument o sygn. MZM/P/3.

Opracowania

Bartoszewicz A., *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.

Bartoszewicz A., *Urban Literacy in Late Medieval Poland*, Brepols Publishers, Turnhout 2017.

Fastnacht A., *Ludność miasta Leska w XV i XVI wieku*, „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1953, 4, s. 77–115.

Kiryk F., *Dzieje Proszowic w epoce piastowskiej i jagiellońskiej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Historyczne” 1967, 3, s. 21–49.

Kiryk F., *Miasto średniowieczne*, w: *Proszowice. Zarys dziejów do 1939 roku*, red. F. Kiryk, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, Kraków 2000, s. 47–91.

Kozak A., *Jak udostępniać szerszej publiczności późnośredniowieczne księgi sądowo-urzędowe? Kilka uwag na marginesie wydania najstarszej księgi ławniczej Koła z lat 1502–1544 z fragmentem księgi radzieckiej z lat 1480–1493 (Księga landwójtowsko-ławnicza Koła 1480–1544, oprac. Marcin Starzyński, Avalon, Kraków 2023, ss. 774)*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2024, 16 (20), s. 417–441.

Księgi miejskie z obszaru Królestwa Polskiego (do roku 1600). Katalog, oprac. zbiorowe, red. Z. Noga, B. Drzewiecki, Polskie Towarzystwo Historyczne, Księgarnia Akademicka, Warszawa–Kraków 2024; wersja elektroniczna: <https://books.akademicka.pl/publishing/catalog/book/661> [dostęp: 14.04.2025].

- Leszczyńska-Skrętowa Z., *Czuszów*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, Wrocław 1980–1986, s. 479–481.
- Leszczyńska-Skrętowa Z., *Gniazdowice*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, Wrocław 1980–1986, s. 757–759.
- Leszczyńska-Skrętowa Z., *Koniusza*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 2, Wrocław 1989, s. 747–749.
- Leszczyńska-Skrętowa Z., *Książnice Małe*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, Secesja, Societas Vistulana, Kraków 1994–2003, s. 326–327.
- Leszczyńska-Skrętowa Z., *Książnice Wielkie*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, Secesja, Societas Vistulana, Kraków 1994–2003, s. 327–332.
- Leśniak F., *W okresie Polski szlacheckiej*, w: *Proszowice. Zarys dziejów do 1939 roku*, red. F. Kiryk, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, Kraków 2000, s. 115–146.
- Marzec A., Bukowski W., *Makocice*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 4, Societas Vistulana, Kraków 2006–2014, s. 22–36.
- Marzec A., Bukowski W., *Makocice Gniazdowice*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 4, Societas Vistulana, Kraków 2006–2014, s. 36–43.
- Nabiałek K., *Edycja rozproszonych wpisów rejestrów przyjęć do prawa miejskiego na przykładzie Proszowic i Sieradza*, w: *Editiones sine fine*, t. 2, red. K. Kopiński, J. Tandecki, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2021, s. 39–59.
- Nabiałek K., *Księgi korporacji rzemieślniczych Proszowic z XV wieku. Przyczynek do badań nad piśmiennictwem miejskim w średniowieczu*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2021, 13 (17), s. 101–132.
- Nabiałek K., *Księgi miejskie Proszowic z XV–XVIII w. Studium kodykologiczne*, „Archeion” 2019, 120, s. 283–322.
- Nabiałek K., *O potrzebie zinwentaryzowania i skatalogowania ksiąg miejskich. Na marginesie opracowania: Testamenty z ksiąg sądowych małych miast polskich do 1525 roku*. Oprac. Agnieszka Bartoszewicz, Krzysztof Mrozowski, Maciej Radomski, Katarzyna Warda. Red. Agnieszka Bartoszewicz. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Semper, 2017, ss. 184, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2020, 12 (16), s. 343–359.
- Nabiałek K., *Registrum hominum ius civile susceptorum. Rejestr przyjęć do prawa miejskiego Proszowic z XV wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2018, 10 (14), s. 144–191.
- Rejestr przyjęć do prawa miejskiego w Sieradzu 1475–1539*, wyd. i oprac. K. Nabiałek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2024.
- Sikora F., *Brzeziny*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, Wrocław 1980–1986, s. 248–249.
- Sikora F., *Chorzązycze*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, Wrocław 1980–1986, s. 359–360.
- Sikora F., *Gruszów*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 2, Wrocław 1989, s. 105–108.
- Sikora F., *Kozłów*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, Secesja, Societas Vistulana, Kraków 1994–2003, s. 93–107.
- Sowina U., *Woda i ludzie w mieście późnośredniowiecznym i wczesnonowoczesnym. Ziemia polskie z Europą w tle*, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2009.
- Wojas Z., *Chrzanów średniowieczny i nowożytny do połowy XVII w.*, w: *Chrzanów. Studia z dziejów miasta i regionu do roku 1939*, Muzeum [Chrzanów], Chrzanów 1998, s. 59–110.

Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku, oprac. zbiorowe, cz. 2: *Komentarz. Indeksy*, red. H. Rutkowski, Polska Akademia Nauk Instytut Historii, Neriton, Warszawa 2008 (Atlas Historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, t. 1).

Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku, oprac. zbiorowe, cz. 2: *Komentarz. Indeksy*, red. W. Pałucki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993 (Atlas Historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, t. 2).

Województwo sieradzkie i województwo łęczyckie w drugiej połowie XVI wieku, oprac. zbiorowe, cz. 2: *Komentarz. Indeksy*, red. H. Rutkowski, Wydawnictwo Instytut Historii PAN, Warszawa 1998 (Atlas Historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, t. 5).

Bazy internetowe

Opis ksiąg miejskich do końca XVI wieku, <https://ksiegimiejskie.pth.net.pl/> [dostęp: 14.04.2025].